

A V T O R J I I N K N J I G E

Jože Pogačnik

»NEKJE V DALJAVI JE
DRUGAČNA SVETLOBA«(Zorko Simčič: Človek na obeh straneh stene, 1957¹ in 1991²)

Kratek roman slovenskega pisatelja Zorka Simčiča, *Človek na obeh straneh stene*, je prvič izšel v prvi polovici leta 1957 pri Slovenski kulturni akciji v Buenos Airesu in zelo nazorno potrjuje stari rek o knjigah, ki da imajo svojo usodo. Gre za delo, ki je s tematičnega, idejnega in še posebej oblikovalnotehničnega stališča za svoj čas inovativno in prelomno; s takimi lastnostmi je bilo kot naročeno, da v takratni slovenski književnosti, ki je bila še vsa v tradicionalnih okvirih socialnega realizma, spremeni idejno-estetska prijemališča in z novo ubesedovalno tehniko domačo besedoumetnostno ustvarjalnost priključi živim tokovom v svetovni književnosti. Normalno delovanje Simčičevega dela pa je bilo onemogočeno. Avtorjev izseljenski status in založba, ki je bila v domovini politično negativno vrednotena, sta temu kratkemu romanu preprečila pot v tokove slovenske književnosti. Vanjo se je vključilo šele z objavo, ki jo je 1991 pripravilo Založništvo slovenske knjige v Ljubljani; to pa je bil tudi zunanji povod, da kvalitetno literarno delo prejme nagrado Prešernovega sklada in postane s tem sestavina slovenskega umetnostnega repertoarja.

V skoraj petintridesetih letih, ki so minila med prvo in drugo izdajo *Človeka na obeh straneh stene*, je imela knjiga nadvse zanimivo recepcijo. V domovini se sicer o njej praviloma ni pisalo, saj so jo poznali le redki srečneži in pogumneži, dovolj širok odmev pa je imela med zdomci in zamejci. Kritični odmevi so bili skoraj enotni, da gre za odlično napisano delo, pomisleki pa so se pojavljali ob nekaterih idejnih in moralnih vidikih. Le te je privedel do vrhunca Jože Krivec v *Svobodni Sloveniji* (28. novembra 1957), in sicer z naslednjo izjavo: »Ko bi to delo bilo kdaj izšlo v normalnih razmerah doma, bi bilo lahko pomenilo drzen delno ponesrečen poizkus nečesa izrednega. Ko pa se je to zgodilo tu, v begunstvu, pa se nehote vprašamo: Za koga in čemu?« Pomisleki te vrste so bili napisani iz ideoloških razlogov in so avtorja močno prizadeli. Z njimi je (v *Pripisih k dnevom*) polemiziral v tonu otožne resignacije: »Po svoji zadnji knjigi sem mnogo premišljal o njenem neuspehu med širšim bralskim krogom. Že ko knjiga ni bila pisana za otroke, je samo dvojje možno: ali je delo res tako neslovensko in nekonkretno, da ni imelo ljudem povedati tega, kar že vedo, ali pa človek nima več komu pisati.« In še: »Tisti dan namreč, ko je nekdo končal oceno te knjige s stavkom: Sprašujemo se: za koga in čemu? me niti pismo nekoga, ki ga kot človeka in kot ocenjevalca više cenim,

kljub prepričevalnim besedam ni pomirilo«. Pomirile ga niso niti napake, ki so se vlekle naprej tudi ob objavi knjige v domovini. Zgodilo se je, da zapis o *Človeku na obeh straneh stene*, ki je objavljen na zavihku platnic, govori o glavnem liku kot o domobrancu, kar ne bi bilo mogoče, ko bi bil sestavljavec tega besedila knjigo pazljivo prebral.

Simičev *Človek na obeh straneh stene* je torej še vedno predvsem predmet impresionističnih izjav in sodb, medtem ko resne literarnozgodovinske interpretacije še ni doživel. Naslednja študija želi to delo rešiti ideoloških pomislekov in sodb, ki izvirajo iz njih. Njen cilj je ugotovitev literarnih posebnosti in estetskih vrednot, ki so sestavine sistema, po katerem je ta kratki roman pomemben člen v razvoju slovenske besedne umetnosti.

I

Zorko Simič (19. november 1921, Maribor) nikoli ni mogel potožiti, da mu je v življenju dolgčas. Starši (oče Anton in mati Marija) so bili iz Biljane v Goriških Brdih, od tam pa so po prihodu Italijanov in fašizma odšli v Maribor. Tu je končal nižjo klasično gimnazijo, se vpisal na učiteljsiše, in ga je končal med vojno v Ljubljani. Tja se je preselil zaradi nemške zasedbe Maribora, vendar so ga Italijani že 1941 odgnali v taborišče Gonars, od koder se je po nekaj mesecih vrnil v Ljubljano. Avtor sam pomenljivo izjavlja, da je doma iz Brd, rojen v Mariboru, med drugo svetovno vojno naj bi se bil ponovno rodil v Ljubljani, šele v Rimu pa doživel renesanso, na podlagi katere je nastal tisti duhovni svet, ki se razkriva v dejavnosti njegovih emigrantskih let.

Simič je bil namreč po vrnitvi iz taborišča nekaj časa v službi pri Zimski pomoči, nato urednik na Tiskovnem uradu ljubljanske pokrajine, v maju 1945 pa se je umaknil na Koroško. Bil je tolmač med angleškimi vojaki, v zavezniški službi pa je ostal tudi po odhodu v Rim. Jeseni 1946 je dobil delovno mesto v Trstu (Radio Trst II), ki pa ga ni dolgo zadržal. Z ladjo Santa Cruz je aprila 1948 z drugimi izseljenci prišel v Buenos Aires (Argentina); tu je najprej opravljal mizarско in dekorativno delo v firmi ART- DECO, v drugi polovici 1948 pa je postal urednik reklamne sekcije pri severnoameriški firmi RCA VICTOR (od 1957 do 1958 je bil celo poslovodja oddelka). Od 1958. leta, z izjemo enega leta, ko je bil direktor buenosaireske potovalne agencije DORHEX, je bil v svobodnem poklicu. Preživljal se je z izdelavo in prodajo spominčkov v argentinskem turističnem središču S. C. de Bariloche. Osamosvojitve Slovenije ga je v juniju 1993 pripeljala na obisk domovine, vanjo se je definitivno z družino vrnil 5. maja 1994.

V glavnem prisilno menjavanje bivališča je v avtorju zapustilo sledi, ki jih brez stalne mobilnosti ne bi bilo. Videno in doživljeno je širilo izkušnje in poglobljalo intelektualno zavest; oboje je od Simiča naredilo široko razgledanega in izvrjnega človeka, ki želi zadržati do vsega kritično distanco in iz nje snovati vrednotenje sveta ter življenja. Življenjska usoda mu ni dovoljevala razmaha čustvenosti, s čimer utemeljuje tudi svojo počasnost med pisanjem: »Po mojem je mojega nepisanja krivo to, da preveč razmišljam . . . , ničesar še nisem objavil, toda če bom kaj napisal in objavil – že zdaj vem – ,bo suho'«. K temu dodaja svoj delež bivanje v tujini: »Saj je vse res: ne pišem, ker sem sam, ker ni okolja, ker me borba za kruh ne samo ubija, ampak ubije vsak dan sproti . . . Če sem povsem odkritosrčen: ne pišem, ker nimam vere vasé . . . Doma bi bilo drugače. Enkrat samkrat bi napisal in napisano objavil in vse bi postalo jasno . . . Tukaj je človek sam . . . ne moreš ustvarjati, če si sam in brez odmeva, lahko pa delaš, če imaš, pa čeprav sovražen odmev.«

Iz istih razlogov izvira najbrž tudi Simčičevo iskanje v različnih literarnih vrsteh. Po obsegu in vrednosti je najmanj zastopano pesništvo (v knjižni obliki je izšel »ciklus junijskih« *Korenine večnosti*, 1974). Dramatiko je avtor sam imel za svojo poglavitno ustvarjalno dejavnost, kar potrjuje tudi število njegovih dramskih prispevkov: *Žalostna pesem* (1946), *Krst pri Savici* (prva izdaja 1953, zadnja verzija 1994), *Zgodaj dopolnjena mladost* (1967) in *Tako dolgi mesec avgust* (1977). Vsaj *Zgodaj dopolnjena mladost* je že po doslej izvedenih literarnozgodovinskih razlagah drama vrhunske umetniške vrednosti s temo druge svetovne vojne. Avtor je tudi odličien kulturnopolitični esejist; njegova osrednja dela iz tega področja so zdaj zbrana v knjigi *Odhojene stopinje* (1993). Ob tem je Simčič tudi avtor knjig za otroke in mladino: *Čarovnik začarane doline* (1980), *Družina Zebedej, kjer vsi polni so idej* (1980¹, 1996²) in *Trije muzikantje ali Povratek Lepe Vide* (1990¹, 1994²).

Med leposlovnimi vrstami ima najbolj strnjeno kontinuiteto vendarle pripovedna proza. Simčič je pisal črtice, potopise, humoreske, novele in romane. Najprej se je vključil v dominsvetovski krog, kjer je leta 1944 objavil dva razvojno dovolj pomembna prispevka (*Človek, ki je ubijal in Žebelj*). Prva leta emigracije je bil vezan za tržaško *Mlado svet*; v tem časopisu je – med drugim – izšlo naslednje: *Mimo treh belih vrat*, *Deček v dvigalu na Piazza Barberini*, *Na pragu* in *Troje src se je srečalo*. Po prihodu v Argentino se je kot prozaist oglašal predvsem v *Zborniku Svobodne Slovenije* in *Meddobju* (med pomembnejšimi objavami so *Črni tekač*, *Prvo prepozno srečanje*, *Obisk pri Abu Sabu*, *Dogodek na Ulici de la Piedad*, *Odhojene stopinje* in *Pot k reki na sever*). Omenjene novele in črtice, ki v celoti še niso zbrane in ponatisnjene, pa so le spremljava avtorjevih treh knjižnih objav, ki so naslednje: *Prebujenje* (1943), *Tragedija stoletja* (1944) in *Človek na obeh straneh stene* (1957).

Roman iz dijaškega življenja *Prebujenje* je bil napisal v oktobru 1942, izšel je z avtorjevo podobo in z avtografom naslednje leto in takoj dobil tudi Prešernovo nagrado mesta Ljubljane. Avtor ga ima danes za prezgodnje delo (»nedonošenček«), kar je, s stališča celote, dovolj objektivna presoja, kljub temu pa so v delu razvojno zanimive in pomembne sestavine koncepta in izdelave. Že v avtografu Simčič govori o svoji knjigi kot prelomnici; končala se je doba otroštva in iskanja, začela pa se je doba usodnih spoznanj in staranja. »Kako lepo bi bilo sanjariti... Ne, ne! Tudi brez sanj je lepo biti mlad! Še danes, ko si Mladost in Smrt stojita nasproti... Morda prav zato...« V okviru takšnega poglavitnega aspekta je napisan Simčičev generacijski roman, ki opisuje dijaško življenje skozi usodo treh značilnih predstavnikov. Ti so z veliko verjetnostjo posamezne plasti avtorja samega; predstavljajo namreč temo ljubezni, temo zemlje in temo intelektualca. Za celoto je veljaven nekakšen psihološki realizem, v katerem so obdelane pripovedne plasti, kakor so družina, socialne okoliščine, učenje, lastnosti učiteljev, podeželske in malomeščanske družine, besedičenje brez kritja, manire v medsebojnih odnosih. Z izredno tankočutnostjo je načrtan portret invalidnega otroka, ki ima izrazit talent za glasbo, medtem ko je biografsko zanimiv dijak, ki ob pretiranem branju brez kriterija napravi načrt, kako bi Brockhausov leksikon prebral in se ga naučil v desetih letih. Kljub temu da avtor govori o mladosti, ki ji je postavil nasproti Smrt, se pravi, da je navzoč kontekst druge svetovne vojske, se ta razsežnost v romanu skoraj ne pojavi. Notranji svet omenjenih treh junakov je skoraj zaprt za pomembne družbene in politične dogodke, ki so se dogajali od leta 1941 naprej.

Roman je razdeljen na tri dele, vsak del ima za motto Župančičeve stihe, ki govore o željah rodu. Notranja usmerjenost *Prebujenja* prihaja do veljave na več mestih, mogoče pa vendarle najboljše na strani 255, kjer avtor želi naslednje: »Hočem napisati stvar, ki bi jo sam z zanimanjem dvakrat prebral!... Hočem dati

vse sile v ustvarjanje in potem se iz njega čez mnoga leta zopet spoznati; to je moja velika želja. Ustvarjati ali pa samo ohranjevati ljudi . . . Ustvariti človeka, ki ga ni na svetu in ga tako preučevati in zgraditi, da veš, kaj bi storil ob tem in tem prizoru, če bi živel v resnici. Graditi in izrisavati značaje . . . Oseba zaživi v nas in raste. Tako zaživi, da jo čutimo poleg sebe in jo v vsem razumemo«. Citirani stavki obravnavajo prepoznavnost nekogaršnje pisave (zanimanje za drugo branje, ponovno se spoznati v času), vlogo likov (ali jih ustvarjati ali zgolj ohranjati) in notranjo avtentičnost besedila. Pasus, iz katerega so vzeti navedeni stavki, pa razkriva, da je fabulativno tkivo *Prebujenja* pretrgano s tako imenovanim esejističnim diskurzom, kar je izrazita novost v nastajanju moderne pripovedne proze. Novost, ki spada v isti repertoar, pa je tudi notranji monolog, s katerim je bistveno načeta nekdanja fabulativnost, ki naj bi rabila izpovedovanju karakterja. Ta stilna možnost je seveda še *in statu nascendi*, omeniti pa jo je treba, ker se bo razmahnila v poglobitveno oblikovalno značilnost v *Človek na obeh straneh stene*.

V juliju 1943 je Simčič izbral 15 humoresk s prologom in epilogom ter jih naslednje leto objavil v samozaložbi pod naslovom *Tragedija stoletja* (podnaslov je izbrane tekste določal kot »satire in humoreske«). S pisanjem te vrste se je začel ukvarjati v četrtem razredu gimnazije, namero, ki jo je s tem zasledoval, pa je izrazil v knjigi z epilogom, ki se glasi: Pojdi in ne greši več! Poleg treh so vse objavljene zgodbe izšle že med 1938 in 1943 v revijah in časopisih, lotevajo pa se družinskega, umetniškega in dijaškega življenja, ki ga avtor opazuje s humorne strani in z blago satirično ostjo. Takratna kritika (B. Borko in T. Debeljak) je izrazito povzdignila avtorjevo intelektualno kritičnost, katera uspešno vzporeja videz in resničnost v obravnavanih življenjskih fenomenih. Zelo radikalna nasprotja te vrste so oblikovana z velikim smislom, iz njih pa je izvedena umestna poanta, ki lahko deluje tudi še v sodobnem času (pojavi, ki jih je treba kritizirati v umetnosti, kritiki, filozofiji, ali ideji naroda, so pač »večni« in se ponavljajo v približno enakih zunanjih oblikah).

Z. Simčič je bil torej ob svojem odhodu v tujino že znan in priznan pisatelj. Za sabo je imel dve pozitivno ocenjeni knjigi, pomembno literarno nagrado in uvrstitev med domisvetovske noveliste. Normalno kontinuiteto je pretrgala odločitev za zdomstvo; ta sicer ni odvzela volje po ustvarjanju, navrgla pa je vrsto vprašanj, ki so se v novi perspektivi kazala v drugačni luči. Biti izključen iz rodovne skupnosti in izločen iz matične književnosti je pomenilo najti se pred temeljnimi eksistencialnimi vprašanji, od katerih je bila odvisna osebna in umetniška prihodnost.

Doživljsko občutje časa, o katerem gre beseda, je Simčič izpovedal v *Odhajenih stopinjah*: »Sam sem in tako ni časa za druge . . . Pa se te samote bojim. Ne vem, zakaj hodim po teh cestah. Ne razumi me napak: še manj bi vedel, zakaj bi naj hodil po cestah pri vas doma . . . Ali imam tam še toliko prijateljev nad zemljo, da bi srečal dva isti dan? Tukaj so ceste prazne in hladne in črne, toda . . . tukaj se vsaj ne bojim, da bi hodil mrtvim po prsih . . . Lepo te prosim, ne sprašuj me, če sem še tak, kakor sem vedno bil; če sem še vedno tak, kakor sem bil, ko sva se zadnjič videla . . .«. Ti stavki so namenjeni materi, zato so bolj iskreni in imajo globoko izpovedno vrednost. Avtor najprej ugotavlja, da ga mučita samota in strah, torej občutji, ki sta značilni za človeka XX. stoletja in za književnost, ki je vedno izraz bistvenih razpoloženj kakšnega časa in prostora. Druga sestavina je posledica druge svetovne vojske, ki je očitno zapustila globoke sledi; značilno pa je, da avtor na minula dogajanja gleda s človeške in ne z ideološke strani (beseda gre o *vseh* mrtvih). Tretja razsežnost pa je občutek odtujenosti od prostorov, v katerih se giblje zdomec (ceste, po katerih hodi, so prazne, hladne in črne). Vse to je povzročilo, da avtor, po lastnih besedah, ni več tak, kakor je bil nekdanj; gre za usodno spremembo,

v kateri je večina nekdanjih pogledov in spoznanj morala pasti, na njihovo mesto pa so stopila nova stališča in drugačni aspekti.

Za Z. Simčiča je postala eksistencialno izhodišče misel I. Siloneja (iz drame *L'avventura d'un povero cristiano*), po kateri naj bi bila naloga človeka, ki živi v izgnanstvu, naloga gospodinje, »ki zvečer s pepelom pokrije žerjavico na ognjišču, zato da je naslednje jutro laže znova prižgati ogenj«. Zato ni presenetljivo, da je avtor sprejel tudi Župančičevo pojmovanje naroda in narodne pripadnosti. Ko Simčič govori, da se »po svetu... vedno bolj utrjuje zavest o aktivni pripadnosti narodu, brez ozira na deželo, v kateri živimo, brez ozira celo na kraj, kjer smo se rodili«, očitno sprejema idejo o dvojnem poslanstvu slovenskega naroda, ki jo predstavlja z zgledi Slomška in Barage. Prvi je svoje poslanstvo izpeljal v domovini, drugi v tujini, delovanje obeh pa je treba jemati komplementarno, saj sta šele povezana v skupnost slovensko reprezentativna. Simčič iz takšne nove perspektive ocenjuje *Prebujenje*, ki bi ga želel pobrati iz vseh knjižnic in ga »spraviti kam v klet«. V tem romanu je pisal o ljubezni in zemlji, ko je vse naokrog že gorelo, ognja pa sploh ni zaznaval. Šele po vsem preživetem se mu na tujih tleh zablika: »Dobro se spomnim: v hipu tišine smo spoznali, da visimo v zraku. Če bi stari in novi čas imela vsak svoj spol, bi čas, ki smo ga mi nosili v sebi, bil brezspolen. Samo nekje daleč, daleč smo slutili, da je svet, ki ga opisujemo, pravzaprav že pod debelimi plastmi prahu, novi pa da še ni v nas. Zase sem čutil, da nimam sveta, v katerega bi se mogel zasidrati, v meni samem pa je bila prevelika razklanost, da bi mogel v sebi kaj zagrabit. Daljna preteklost nas je lahko zanimala, celo bolela, a nas ni pretresla. Bilo je življenje v nečasu, v najpopolnejšem pospeševalcu jalovosti.«

V zadnjem četrtsotletju »pa nas je prebodlo do zadnjega vlakna, nas zakoličilo sredi arene, z bleskom in bedo zalilo do vratu. Usoda našega naroda ali pa le usoda posameznika je polje, kakršnega slovenski umetnik doslej ni poznal. Dogodki zadnjih petindvajsetih let niso le pometli s ceneno romantiko, z zlaganostjo ali pa umetno otroško igračasto kompleksnostjo – pokazali so tudi odprtino, ki vodi v globlje, resničnejše gledanje. Morda bi, si včasih mislim, kakšna stara zgodba lahko celo ostala tako romantična, kakor je bila pred davnimi leti, a zdaj bi bila drugače zagrabljena, zdaj bi res lahko zaživela in se realizirala za vedno. Ne bila bi več pohlevno branje tistih nekdanjih let, danes pa fizična muka, če bi jo moral še enkrat prebirati. Dogodki teh zadnjih desetletij so nas s trpljenjem postarali za stoletja, pa tudi očistili. Pridali so prodornost našim očem in srcu – zdi se, da doslej nismo zrli, da smo le gledali – ker so nam z razgaljenjem pokazali, da nismo niti tako dobri, kakor smo o sebi govorili, niti tako slabi, kakor so drugi o nas mislili. Slovenski človek se je prikazal v drugačni luči. Slovenski besedni umetnik je kot človek dozorel, se razbohotil. Ne le umsko. Kakor da so se mu stene srca izbočile.«

Simčičevo izvajanje sicer govori o zdonskem pisatelju in zdonski književnosti, čeprav bi lahko veljalo tudi za nekatere inovativne pojave v matični književnosti na začetku petdesetih let XX. stoletja. Ta čas je v slovenski književnosti označen z močnim obratom od ideološko predpisovane ustvarjalne inspiracije k prvinskim izvirov umetnosti, ki so izvirali iz iskateljske svobode in sodobne človekove dojemljivosti. Obrat se je odločno pojavil že v novelistični zbirki *Strah in pogum*, ki jo je na personalističnih in eksistencialističnih miselnih podlagah napisal E. Kocbek. Odziv uradne javnosti je bil močan in histeričen; konkretno je šlo za zadnjo ideološko zmago doktrine socialističnega realizma, ki je bila s Kocbekovo knjigo ranjena in se po njej, kljub številnim poskusom, ni več mogla pobrati. Leto dni za tem je proces osvobajanja zasegel pesništvo, za njim pa se je zgodilo isto s pripovedno prozo in na koncu še z dramatikom. V pripovedni prozi je imela prelomen pomen v

tem smislu objava *Pomladnega dne*, Cirila Kosmača; v tem delu so prišle do veljave zlasti strukturalno-tehnične značilnosti, ki so bile uvedene kot zgled, ne pa s teoretično in imaginarno najavo. Ob spodbudah in najavah, ki so jih predstavljali Kocbek in Kosmač na eni, *Pesmi štirih* in *Novele* pa na drugi strani, stoji Simčičeva skoraj sočasna refleksija o književnosti, ki je obravnavano temo teoretično formulirala, hkrati pa že tudi, v nekaterih novelah in v *Človeku na obeh straneh stene*, praktično preizkusila.

Že leta 1954 je avtor v prvem letniku *Meddobja* v tem smislu zapisal naslednja pomembna spoznanja: »Teža pisanja ne sloni več na junakovih dejanjih – velikega dejanja navadno sploh ni – ali morda na zunanosti, za katero so pisatelji nekoč žrtvovali cele strani, ampak na junakovih duševnih vprašanjih, nastajajočih v odnosih s samim seboj, pa tudi med njim in družbo... Sodobna književnost drzno posega v vsakdanje probleme: človek v vojski, v miru, doma, v tujini, v borbi ob Bogu in proti Njemu, premišljuje o pravilnosti in nepravilnosti svojega dejanja, o namenu življenja, kateremu razni pisci ne vedo odgovora, pa celo s svojo negativno miselnostjo, ko kažejo obup samemu sebi prepuščenega človeka, nehote pozitivno vplivajo na sodobno, duševno že otopelo človeštvo...« V teh besedah gre za novo doživljajsko in tematsko izhodišče, uveljavljajoča senzibilnost pa si je izoblikovala tudi nov način ubesedovanja. V istem sestavku (*Nekaj misli o sodobni književnosti*) je Simčič videl osnove času ustreznega pisanja v prehodu »iz opisovanja ljudi in dejanja« na »nakazane orise«. Sodobni besedni ustvarjalec se osredotoča ob »junakovih duševnih vprašanjih, nastajajočih v odnosu s samim seboj, pa tudi med njim in družbo«, sprožilni moment dogajanja pa naj bi bil »konflikt med dvema dušama... med dušama, ki ju nosimo v sebi, deloma, a že manj pa tudi konflikt med posameznikom in svetom«. Na takšnih podlagah sta napisani noveli, objavljeni v *Meddobju* 1954. in 1955. leta, in sicer *Odhojene stopinje* ter *Pot k reki na sever*.

Odhojene stopinje imajo že izoblikovano značilno razpoloženje, ki od ljudi in predmetov preti človeku. Gre za občutja teme, v kateri je vse vlažno in črno, asfaltna cesta je lepljiva, zrak je težak in pritiska na čelo. Ceste se izgubljajo v prazno, ulice pa so mrtve in črne. Takšna razpoloženja se razvijajo v groteskno dojemanje hiš, v katerih ni več ljudi, in v občutek, da je absolutno sam na svetu: »Zakaj piše o tem? Zakaj je tako brezoseben? Zakaj raje ne govori o dolgih, praznih nočeh v velikem mestu? O tem, kako hodi po zapuščenih mokrih cestah in premišljuje o sebi, o drugih, o vseh tistih, ob katerih je trpel in ki so ob njem trpeli; o tem, kako bi bilo, če bi kdo izmed mrtvih še živel, kako bi bilo, če bi kdo tistih, ki še živijo, bil mrtev; o veliki samotni sredi človeških gneč; o tem, kako v preslabotni veri v Boga bolj misli na nemoč zblizanja z Njim kakor na nemoč, da bi bil pred njim najprej gol človek, brez starosti, brez misli, brez poklica, brez načrtov. In če se boji o tem pisati, ker se boji, da bi napak razumeli, zakaj vsaj o tem ne piše, kako čudno diši po vlagi, mrtvem listju pod nogami?«

Simčič je z *Odhojenimi stopinjami* o vsem tem začel pisati, kar pomeni, da se je na začetku petdesetih let že intenzivno vključil v moderno besedno ustvarjanje. Takšno usmeritev je sprejel, ko je o enem od svojih likov lahko zapisal, da »nič, kar je storil, ni storil, ker bi bil on tako hotel«. Nazorno in brez kakršne koli zadrege je isto izhodišče definiral v *Pripisih k dnevom*, kjer je tudi takle stavek: »Samo dopuščam, da se z menoj nekaj dogaja.« Na takšnem življenjskem razpoloženju in na takšni književni usmeritvi pa je nastal Simčičev kratek roman *Človek na obeh straneh stene*.

Ker je *Pot k reki na sever*, ki pomeni sklepní del omenjenega romana (približno zadnjih osem strani v knjižni objavi), izšel že 1955, je bil *Človek na obeh straneh stene* očitno napisan pred tem. Datacija je poudarka vredna, ker je z njeno pomočjo mogoče govoriti o tako imenovanem poligenetskem vidiku, ki je hkrati, v tujini in doma, preobrazil slovensko književnost z modernimi prijemi in novo senziбилnostjo.

Z. Simčič je pogosto poudarjal, da o nastanku svojih del nima kaj posebnega povedati. Čeprav se je zoper to izjavo večkrat »pregrešil«, še najbolj velja za *Človeka na obeh straneh stene*; o njem je dejansko nekaj povedal šele, ko je bil izzvan v drugi izdaji svojega romana (in prvi v domovini) 1991. leta. Na uvodnih dveh straneh, ki sta datirani z januarjem 1991, se avtor značilno sprašuje, če gre pri tem za literarno dejanje ali zgolj za dokument dobe. S tem neposredno posega v določene kritične opazke, ki so se pojavile ob prvi izdaji, avtor pa jih sedaj povzema z naslednjimi besedami: »Ali je ta ‚človek‘, kakor so pravili eni, res povsem neslovensko bitje, preveč univerzalen, in slovenski zgolj, kolikor je pisan v slovenščini, ali pa je, kakor je napisal nekdo drugi, to nekdo, ki bi lahko bil slovenski Slehernik, mlajši brat Lepe Vide, Desetega brata in Martina Kačurja!« Nerazumevanje kritike je avtorja očitno prizadevalo, zato je v nadaljevanju sporočil nekaj izhodišč, ki naj bi usmerila interpretacijo romana. Šlo naj bi za literarno delo, katerega nosilec je antiheroj, njegova značilnost pa naj bi bila »bolestno vrtanje vase«, ki pripelje »do spoznanja, da ni rešne poti, in torej do grenkega odkritja, da nič drugega ne preostane kakor ob vsej nesmiselnosti zavozlanega življenja to kljub vsemu prenašati pač naprej (najvišji izraz junaštva v antropocentričnem zametku kozmosa)«. Ozadje te miselnosti je zelo podobno poglavitnim premisam A. Camusa (*Tujec, Kuga*): filozofija absurda izvira iz racionalne ugotovitve o absolutni nesmiselnosti človekovega bivanja. Do tega je prišlo zaradi razpada tradicionalnih vrednot, ki sicer še dovoljujejo neke oblike upora, nikoli pa ne more priti do umika v metafizične ali ideološke povezave. Pri Simčiču gre za človeka, ki ob teži nesmisla vendarle še povsem ne obupa, saj je v njem »poleg atavističnega strahu tudi neko atavistično upanje«. Zato je nedvomna resnica tudi v naslednjih stavkih: »Ta anti-heroj je verjetno danes tudi v naši domovini blizu marsikakemu človeku: skepsa, relativizem na spoznavnem pa tudi moralnem področju, teženje h kozmopolitizmu... Človek na ‚obeh straneh stene‘. To nevzdržljivo situacijo sem takrat vsaj deloma tudi sam doživljal, a verjetno ne samo jaz in ne samo takrat. Je pač ena izmed možnosti, ki tvorijo ‚la condition humaine‘, človeško stanje. Priobčujem jo torej danes kot golo pričevanje.«

Tudi v *Človeku na obeh straneh stene* najdemo tematsko sintagma, ki je bila za Simčiča nadvse značilna v času, ko je prišel v Argentino. Glasi se: »Nikdar nisem nobene stvari v življenju povzročil jaz, ker je nisem jaz pričel, kajti za vsako resnico v meni sta stala dva dvoma in taki ljudje sami od sebe ne moremo nič zakriviti.« Spoznanje, da se v svetu in življenju vse dogaja mimo volje individualnega posameznika je bilo v zagrebški stilistični šoli metaforično označeno kot področje, ki ga giblje in usmerja Neznani Nekdo; Simčičev kratek roman, o katerem teče beseda, je nadvse zanimivo gradivo v razpravi o tem vprašanju. Iz njega izvira tudi naslovna sintagma o človeku, ki je na obeh straneh stene. Avtor jo pojasnjuje vsaj na treh mestih v romanu, in sicer takole:

1. Dvigne se in pobere dežni plašč s postelje. V baru na drugi strani stene, v katero obrnjen vedno spi, kakor da bi gledal skoznjo, so začeli vrteti plošče.

2. Kadar je prevozil zgornjih dvanajst nadstropij in se bližal višini zabavišča, je

vedno pomislil, kako bo zavozil mednje, kako bodo prisluhnili in se tudi oni vprašali, kdo je neznanec tam znotraj, *na drugi strani stene* . . . In vendar, ali ni kdaj, ko se je delo končavalo, kljub neizbrisnemu pečatu gledal one strani stene, kot da bi bila njegova. Ni je poznal in vendar: ali je ni čutil skozi debele zidove kot pripada-joči mu pravični konec padajoče poti in vsak pedenj nadaljnjega padca kot oddaljevanje od tega, kar je njegovega. Res, da so to bili samo hipi, toda ali je bila zato varnost pred njih posledicami večja?

3. Zmeraj in nocoj še prav posebno ga je vleklo, da bi prodril v življenje *onkraj teh sten*. Kar pomeni, vedno je hotel vedeti, kaj se dogaja na drugi strani. (Podčrtal J. P.)

Situacija v prvem navedku izvira iz položaja junakove sobe, ki je s steno ločena od gostinskega objekta; stanovalec posluša in spremlja dogajanje v lokalu, vendar ga ne vidi, zato je njegovo dojetje utemeljeno v lastni predstavi in v refleksiji o njej. Podobna ločenost je vidna tudi v drugem odlomku. Avtorjev lik je vozač dvigala, ki je umeščeno v nekakšno veliko cev, po kateri se vzpenja in zopet spušča. Konstrukcija ne dopušča razgleda, zato gre spet za osebne predstave o tem, kaj se dogaja na drugi strani stene. To temeljno lastnost pa dopolnjuje še simbolična veljava vožnje navzgor, predvsem pa seveda spuščanje z dvigalom, ki se mu razkriva kot »oddaljevanje od tega, kar je njegovega«. V obeh navedkih gre torej za svojevrsten odnos med subjektom in objektom, za odnos, ki ga natančno določi tretji zglede iz romana. Ta odnos je formuliran kot prodor v življenje onkraj stene in kot radovednost, kaj se dogaja na drugi strani. Kljub hotenju pa se prodor nikoli ne uresniči in radovednost nikoli ne poteši; junak ni, kot vemo, izvir dogajanja, z njim se samo nekaj dogaja, na kar on sam ne more vplivati. Neznani Nekdo je zavladal nad vsemi plastmi fabule.

Fabula pa je v *Človeku na obeh straneh stene* dokaj prepletena in zapletena. Njen zunanji okvir je vgrajen v kasni sobotni popoldan in v noč do ranega jutra. V tem času se z junakom, ki nima imena, dogajajo zanimive stvari, ki so umeščene v neposredno sedanost predvečera in noči, vsaj enako obsežen in zanimiv pa je tako imenovani retrospektivni del, ki se odvija skozi junakov spomin in njegovo zavest. Junaku avtor hote ni dal imena in priimka, s čimer mu je odvzel družbeno identiteto. O tem je sam tudi načelno premišljeval (*Iz zapiskov neznanega pisatelja*): tako pravi: »Naredil sem si osnutek romana. Glavni junak je eden, krog njega bi pa postavil skupino ljudi. Toda ko razmišljam o zgodbi, vidim, da bi lahko samo pri *junaku* napisal, kaj misli, česa se spominja, kaj snuje, pri drugih nastopajočih pa ne. In misli, se moti, dvomi, vsi ostali – čeprav roman ne bi bil pisan v prvi osebi, kjer bi tak način bil logičen – pa so samo zunanje opisani.« In še: »Koliko načrtov, na primer, imam v glavi: zgodb in zgodbic. V mnogih primerih bi šlo za zgodbe z ljudmi, katerim bi dal jaz svojo miselnost, drugič bi šlo za čisto izmišljene zgodbe z ljudmi, katerih miselnost bi bila povsem drugačna od moje. Toda *junaki* v obeh primerih ne bi imeli imen! – Zakaj v nobeni mojih črtic nastopajoči ne bi imeli imena? In zakaj bi v primeru, ko bi mu bil prisiljen dati ime, čutil, da mu delam nasilje?«

Ta oseba v Simičevem romanu je v času, ki ga lahko imenujemo realni čas, v prelomnem položaju. Dogajanje, ki je v tej obliki locirano v Buenos Aires, se začne kakšnih pet let po prihodu v Argentino; ta prihod je povezan s koncem druge svetovne vojne. Gre pa za človeka, ki se je prostovoljno odločil za begunstvo, ko so Ljubljano zasedli partizani. Po različnih poskusih, da bi si uredil eksistenco v novih okoliščinah, si je kupil nekaj zemlje na severu dežele, kjer ga čaka žena, ki se

ji je posrečilo priti za njim. Med pripravami na vlak ga obišče brat žene, ki jo je v zadnjih mesecih v domovini in v času, ki jih je preživel v Trstu, vzljubil. Tudi ona je v mestu, pošilja mu sporočilo, da bi se srečala; on vabilo sprejme, toda do osebnega srečanja kljub vsemu ne pride. Zgodba je sklenjena z željo, da pride »tja do srebrnih tračnic, ki ga bodo še to jutro čutile nad seboj vso dolgo pot na sever«.

Resnično doživljeni čas pa je v *Človeku na obeh straneh stene* seveda daljši in veliko bolj razsežen. Dejansko obsega spominsko obnavljanje preteklosti od junakovega otroštva do trenutka, ko zapusti Buenos Aires in se napoti, kakor domneva v novo življenje na severu Argentine, kjer ga čaka žena. Ker je na usodni dan odhoda junak »štiridesetletnik, krepak mož z negotovim smehljajem«, pomeni, da gre za dogodke zadnjih štirih desetletij, vendar s poudarkom na vsebinskih razsežnostih zadnjega leta okupacije in prvih let življenja v begunstvu (do začetka 1950). Znotraj takšnega časovnega razpona obstaja nekaj tematskih plasti, ki se združujejo v osebi človeka z obeh strani stene. Narativne sestavine teh plasti trgajo realni čas s spominsko reprodukcijo dogodkov, ki z mozaično tehniko razkrivajo, za kaj v zgodbi gre. Poglavitne tematske plasti so naslednje:

I – Iz individualne biografije »človeka na obeh straneh stene« je razkritih nekaj dejstev o njegovi družini in družbenem statusu. Prave matere se komaj kaj spominja, bolj usodno navzoča pa sta oče in mačeha. Njun zakon nima več podlage, oče je povrh vsega še v vojaški službi, v kateri pa nima možnosti napredka. Junak je prišel do nekakšne polovične izobrazbe in si vsakdanji kruh služi z administrativnim poklicem. Proti koncu okupacije se je tudi oženil, to pa je storil z upanjem, da ga bo žena v njegovih posebnostih pustila pri miru. Od njegove družine je omenjen le brat, na čigar pogrebu (ubili so ga blizu Trsta partizani) se je zgodba tega kratkega romana šele usodno zapletla. V emigracijo torej ni šel, ker bi bil ali ideološko ali vojaško zavezan nasprotni strani; na začetku okupacije je sicer objavil nek članek, ki bi ga bilo mogoče politično zlorabiti, toda poglavitni razlog za beg je bil vendarle strah. Ne bi bilo pretirano reči, da gre za lik, ki je politično sicer zoper idejo komunizma, kljub temu pa ni človek, ki bi s silo in nasiljem spreminjal svet v skladu s svojo družbeno vizijo.

II – Drugi tematski kompleks je vezan za delo na gozdarski postaji in na pogovore z domačinom Grondono. Te evropskega begunca označuje, da je »dober človek, samo... od vruga odljuden, včasih tak, kakor bi jezik pogoltnil«. Ta del *Človeka na obeh straneh stene* pripoveduje predvsem o psihologiji posameznika, ki je ob koncu vojske zapustil domovino in – preko Koroške, Trsta in Rima – začel iskati novo možnost eksistence v Južni Ameriki. Že omenjeno nasprotje med individualno zasnovanostjo lika in dejanskimi silnicami objektivnega življenja je prišlo v okoliščinah, v katerih je živel, jasno do veljave, ni pa moglo spremeniti konstante njegove eksistence. »Sam ni imel moči, da bi spremenil svoje razdvojeno življenje, pa je čakal nečesa, kar bi ga prisililo v odločitev.« V taki prelomni situaciji se je spomnil, da se je edino ob zakoniti ženi »prvič v življenju čutil mirnega pred ljudmi, ki se jih je vedno izogibal, ali ker se je ob njej prvič v življenju našel z mirno vestjo in kdaj celo z otopljivo mislijo o bodočnosti«; na podlagi te ugotovitve se je odločil za odhod na sever, kjer bo na kupljeni zemlji poskušal z ženo ustvariti novo življenje.

III – Poseben tematski kompleks je pisateljevo ukvarjanje z notranjim profilom svojega lika. Mesta, na katerih je govor o tem, so utemeljena v ugotovitvah, po katerih naj bi bilo zanj značilno naslednje: razdvojenost, negotovost, grenkoba, razklanost, nestalnost, tesnoba, strah, in še pojem, ki najbrž pokriva vse omenjene, tujstvo. »Kdo naj živi med dvema gotovostima o isti stvari, kadar sta si nasprotujoči,

pa čeprav nasprotujoči v različnih trenutkih, ne da bi obupal?« Iz tega izvira misel, »kako se vse ruši. On, svet okrog njega, ves svet«. In še bolj izrazito: »Svet se razkraja in vame teče črna sluz...«, zato je ostal tujec, ki več ne ve, kje je.

Razkroj sveta je opisan na individualni in družbeni ravni. Za individualno raven pride v poštev kar nekaj stvari. V knjigi je o tem več mest, ki so izpovedno podobna naslednjemu: »Slabo se je počutil med ljudmi, ki jim je bilo vse razumljivo in preprosto. Morali so biti brez posluha za trepetanje vsemirja, niso mogli blizu komaj zaznavnim, a že od vekomaj krog nas brlečim, še nedojetim napevom. Bili so mu dolgočasni in mirni samo zato, ker niso imeli, niti si želeli ostrejših ušes. In kadar je pomislil, da bo iz takih ljudi zrasel nov rod in iz njega drugi, ko je pomislil na mrgolenje ljudstev čez stoletja, so se mu zazdeli nevarni«. Zato se sam sebi zdi kot begunec iz vsake situacije (*»Kakor da bi kdo sploh mogel prenehati biti begunec!«*), nahaja se v položaju nekakšnega stalnega izdajalstva. Ko je ugotovil, da tudi dva Slovence lahko govorita različna jezika, med katerima ni mogoče sporazumevanje, in ko je to primerjal s položajem v svetu sploh, je lahko zapisal: »Vse skupaj je velika svinjarija! Doma in zunaj. Prekleti svet hudičev!«

Čas, v katerem živi, je čas, ko stojijo ljudje drug nasproti drugemu kot ogenj in voda. Vse vezi, ki so jih nekoč združevale, so se razrahljale in odpadle. V tem kontekstu je najbolj zanimiv in premisleka vreden opis nekaterih scen iz doživljanja Cerkve. Na začetku je za človeka na obeh straneh stene seveda značilna verska vzgoja in tudi poglobljeno versko čustvo. Ob nekem odhodu iz nabito polne cerkve pa je prvič začutil, da »s temi utirajočimi koraki začenja svojo samotno pot in da so se zadnja vrata v nek svet počasi zaprta«. Pred cerkvijo pa ga avtor določi z naslednjimi stavki: »V jutranji tišini je še nekaj korakov nosil s seboj vedno bolj umirajočo zbornu molitev in ni niti opazil, kako spodaj od reke prihajajo naproti tesno objeti vinjeni pari, noseč s seboj težki zrak splavarskih beznic.« Molitev in alkoholizirani pari seveda ne gredo skupaj, kar pomeni, da je v tradicionalni vernosti prišlo do razpoke. Tej razpoki Simčič posveča precej pozornosti. V ljubezenskem razmerju s Katko ta često poskuša svojega partnerja razložiti. Tako ga obtožuje, da »je eden tistih, ki nosijo Boga v malem žepu«, da se obnaša kot klerikalec in da ima dvojno moralo (*»In sto odevj boste potegnili z drugih, ki bi mogli imeti madež na sebi, in s prav istimi sto odejami boste skrbno prekrili sebi. Tako skrbno, da boste še sami pozabili, kakšni ste. Ali ne vidite, da tako ne gre vedno naprej, da se bo nekega dne vsa ta zakrita gniloba prikazala skozi zamaščene odeje, kakor bi bile prozorne tančice?«*).

Popoln odklon od zlorabe Cerkve v politične namene pa se je zgodil med srečanjem z nekdanjim prijateljem – duhovnikom Vitkom. Poglavitni lik romana se želi pogovoriti z njim in tako razrešiti vrsto odprtih vprašanj. Pred osebnim srečanjem pa je poslušal njegovo predavanje, ki ga je s svojo ideološko zlorabo krščanskih resnic povsem razočaralo. »Ko se je znašel v temačni cerkvi na drugi strani dvorane in zrl na oltar, je pomislil, da ne bi za nič na svetu mogel ostati tudi en sam hip še v onem prostoru, ker bi s samo prisotnostjo pričal drugim o nečem, v kar sam ne veruje, in da mu prvič v življenju ni mar, kaj bodo ljudje rekli.« Ta odklon, ki je bil doživljajsko najtežji, je človeka spravil v težke situacije; vse različne mogoče politično-ideološke grupacije ga niso mogle imeti za svojega, saj je vsaki, če ji je, pripadal zgolj deloma. V njihovih očeh je zato nekakšen izdajalec, ki mu ne gre zaupati, v resnici pa gre za mislečega človeka, ki avtonomno kot subjekt sprejema in vrednoti življenje. Simčič torej odpira tudi vprašanje, kakšno vlogo naj bi imel razumen človek v zgodovinsko prelomnih časih in se odloča za humanizacijo okoliščin, zavrača pa ideologizacijo, s katero so tvorci zgodovine XX. stoletje spremenili v

največji polom vseh človeških vrednot od humanizma in renesanse naprej. Za razvoj slovenske literature tistega časa to pomeni veliko; Simčič je bil namreč v tistem povojnem času prvi, ki je dvignil Človeka nad politiko, strankarstvo in ideološka trenja. Postavil se je zoper koncept o politiki, ki naj bi bila naša usoda; ta koncept naj bi zamenjal koncept ljubezni, ki je postavljen na široko družbeno ozadje in trdno stoji v globlji vsenarodni in splošnočloveški problematiki.

IV – Človeško najbolj vznemirljiv v Simčičevem delu pa je sklop, ki obravnava ljubezensko razmerje med glavnim likom in Katjo. Človek z obeh strani stene vprašanje ljubezni večkrat tematizira, kar že samo po sebi razodeva, da gre za zelo bistveno sestavino v pripovedni strukturi dela. Doživljanje ženske je »bilo dneve in dneve trajajoče nihanje in še v sanjah ponavljajoče se iskanje podobno seganju skozi črno kopreno, za katero se je skrivalo tisto neznano, vedno se umikajoče v daljo«. Ljubezen je »misel o tistem mostu med ljudmi, ki se vzpne med dvema v hipu, sam od sebe... o tistem občutku, ki ga je kdaj obšel v prvem hipu srečanja z nekom«, konkretno Katja pa je »z drugega brega, in to je tudi bilo, kar ga je pri njej motilo in istočasno vabilo«. Ljubezensko razmerje je stopanje »v svet drugega«. Ti navedki bi bili lahko iz kakšnega romantičnega branja, kar pri Simčiču seveda ne pride v poštev. Ko se je usodno navezal na Katjo, gre skozi njegovo zavest tudi takale misel: »Pred davnimi leti – komaj bi mogel uganiti, kdaj je bilo – se je brez besed zaklel, da tega nikdar več ne bo storil. Kako se ni ničesar naučil... Pa bo spet odrinjen, udarjen... Zdaj kmalu ali pa morda šele takrat, ko bo prepričan, da je vse lepo in tako, kakor mora v življenju med ljudmi biti. Saj je že tistega dne, ko je zadnjikrat skušal odpreti tuja vrata, vedel, da je obsojen ostati vedno sam.« Torej človek, ki tudi ljubezen doživlja ambivalentno: sredi čustvenega opoja se pojavlja njegova negacija, s katero se ljubezensko razpoloženje spreminja v težko eksistencialno muko.

V konkretni zgodbi je vsa zadeva obremenjena še z junakovim dvomom, ki ga vzbujajo malenkostni dogodki ali človeška prišepetavanja v zvezi s politično pripadnostjo Katje. Ko je posejan dvom, da je ona pravzaprav agent partije, nič več ne pomaga njeno stališče (»Kako da ne čutiš, da te imam rada in da drugo nič ni važno? kako da ne čutiš...«). Temu je nasprotno njegovo stališče: »Ne, Ne! Moram, moram si priti na jasno! Sicer se bo začel pekel in nikoli več v ničemer ne bom trden.« V nadaljevanju se je prav to zgodilo: »Potlej se je priplazil vanj strah. Ničesar ni mogel storiti in pekel se je pričel.« Pojavila se je misel na smrt (»Ubiti me hočejo!«); v njeni senci je napisan tudi sklep romana. V njem – po avtorjevi volji – Katja zasleduje svojega nekdanjega ljubimca in naperi pištolo vanj, vendar se v zadnjem trenutku premisli. »Vozilo za njim kakor blazen konj švigne proti vrhu nadvoza in potem je nenadoma krog njega tako tiho«, sredi takšnega položaja oko privablja le še srebrne tračnice, »ki ga bodo še to jutro čutile nad seboj vso dolgo pot na sever«. Odločitev, da se vrne k zakonski ženi, postane trdna.

Človek na obeh straneh stene je torej literarno delo o drugi svetovni vojski, v tem okviru, ki je lociran predvsem v Maribor, Ljubljano, Trst in Argentino, pa se odvija strastno, hkrati pa s polno muke, ljubezensko razmerje, ki je v slovenski književnosti enkratno in nadvse zanimivo. Na takšnem geografskem prostranstvu, na razvalinah preteklosti, ko se ruši koncept človeka in zgodovine, ter v tako večplastni ljubezenski zgodbi seveda ne more sodelovati avtor s tradicionalno ustvarjalno tehniko. Pisatelj Simčič je svoje delo zasnoval na toku zavesti, introspekciji in retrospekciji; vse to je razbilo nekdanjo enotnost prostora in časa, kar že samo po sebi najavlja pripovedno prozo modernega tipa. Posebna novost v romanu je gra-

fično označevanje zunanjega dogajanja in notranje spremljave v junakovi zavesti. Za zgled kratak odlomek:

Mokra tla krog njega so postala še bolj spolzka in namesto tesnobe se je zdaj vselil vanj skoraj že pozabljeni nemir, kakor ga je vedno čutil ob Katji in proti kateremu je bila vsaka borba jalova. *Ta nemir bo ostal v meni še potem, ko bom stopil v hišo, tudi še potem, ko bom zaprl za seboj sobna vrata in me bo spremljal, dokler se ne zgubim v spanje...* « Prvi del odlomka je avtorjevo sporočilo, ki prinaša informacije dveh vrst, in sicer objektivne (mokra tla in spolzka pot) ter subjektivne (pojav nemira). Stavke v kurzivu je misel, ki je junaka prešinila istočasno, ko je bil na mokri in spolzki poti; to pa pomeni, da je tako imenovana objektivnost pripovedovanja že subjektivizirana. V to smer poskuša Simčič tudi z esejizacijo svoje pripovedi. Tako na primer: *»Saj so namesto jablan tam gori res tungova drevesa in namesto sončnih jabolk strupeni sadeži. Res ni trave, da bi mogel leči vanjo in namesto čričkov je v njej golazen... Namesto žuborečih potokov so neprestopne reke z orjaškimi slapovi... in vendar, kaj ni naša usoda najti strup namesto vabljivega sadeža, nevarnost namesto gotovosti, surovo silo namesto lepot – toda ali ni prav v tem čudoviti dar usode, ki je dan samo beguncem? Namesto duha trohnobe vdihavati mameče dišave deviških gozdov, znova napeti že mrtve mišice, boriti se za vsakdanje življenje na drznih poteh...«*

Povedano še razkriva, da je Simčič pisatelj, ki izredno pazljivo ravna tudi v upovedovanju svoje snovi. Omenjeno je že bilo, da gre za tekst, ki je sestavljen iz narativnih sekvenc iz različnih časov in prostorov. Notranja zveza med takimi sekvencami sta ali vonj ali ura. Avtor na koncu takšne enote, na primer, piše: *»Daven, skoraj za vedno pozabljen duh po neki drugi stari zgradbi mu je zatrepetal v nosnicah«, naslednja sekvenca pa se začne: »Tako je dišala njegova mladost v stari vojašnici, ki je nekoč prej bila samostan.«*

Podoba ure se pojavlja celo večkrat. Za zgled naslednji dve mesti, ki sta asociativno povezani:

a) Potegne budilko k sebi, jo naravna in navije do konca. Tik ob vzglavje jo nastavi, potem pa trdno zakoleba med dvema željama in začenja izginjati.

b) Prav tako oddaljeno iz drugega sveta je prihajalo tiktakanje ure takrat pred leti v Trstu. Dostikrat se je spomnil na tisto noč; kako le, da si ob tem tiktakanju ni vsak večer priklical v misli njunega prvega srečanja?

V Simčičevem *Človeku na obeh straneh stene* so najbolj pogostne besede strah, razdvojenost, negotovost, grenkoba, nestalnost, razklanost in tujstvo; ker so to izrazi za določeno eksistencialno počutje, ki je osnova tega dela, ni presenetljivo, da se tudi na jezikovno-stilni ravni pojavljajo ustrezne podobe. Najbolj opazne so naslednje:

pot: ... da s temi utirajočimi koraki začenja svojo samotno pot...

ulica: ... ulica, ki je mrtva tekla skozi mrtvo mesto.

senca: Ona se bliža in vsake toliko jo za hip pokrije senca.

ura: ... je Katja z drugo roko položila budilko tik za vzglavje.

stene: ... ob sami misli, da bi moral zdaj metl svoje štiri stene, ga je navdalo z obupom.

vrata: ... ko je zadnjikrat skušal odpreti tuja vrata, (je) vedel, da je obsojen ostati vedno sam.

črni avtomobil: ... kako pripelje mimo njega dolg, črn avto... čudno: ko je zavil izza ogla, ni celo povečal brzine...? ... z odprtimi vratci; kako se dva para rok v gladkih rokavicah, izpod katerih sili bledica kože, stegneta po njem... (a)

Ne ve več, kaj se godi, zaslíši samo, kako nekdo za njim skoraj po otroško

zaječi in kako kovinast, težak predmet gluho pade na gumijasto preprogo... Vozilo za njim kakor blazen konj švigne proti vrhu nadvoza in potem je nenadoma krog njega tako tiho, da za hip pomisli, ali se mu vse skupaj ni samo sanjalo in da se je prebudil. (b)

Zaradi posebne vloge, ki jo ima avto v zgodbi, sta navedena dva pasusa, v zvezi z drugim pa je treba omeniti, da je označen kot »temen avtomobil in da za krmilom sedi mlada ženska«. Tako so ustrezno estetsko izražene miselne usedline romana. Nenavadna ljubezenska zgodba je književno uresničena z večjim obvladovanjem prostora in časa, hkrati pa označena s sugestivnim prikazovanjem človeškega stanja, ki je večplastno in protislovno razcepljeno. Občutje v romanu pa ima še nek, zelo značilen, jezikovni izraz. Najbolj opazna mesta te vrste so takale:

... kakor da je komaj noč ali dve prespal v kakem zapuščenem hotelu...

... kakor da rohni tik za prvimi drevesi ob poti...

... kakor bi nenaden mrak padel na zemljo...

... kakor da bi se bili opoldne sprli...

Ozka ulica... je kakor tiha grožnja.

Vsebina teh stavkov je irealna, tisto, kar je z njimi izrečeno, se v resnici ni zgodilo. Z njimi je ustvarjen svet približnosti, v katerem ni več gotovega in dokončnega. Prav v tej oblikovalni posebnosti je najbolj viden razloček, ki obstaja med Simičevim delom in tipom klasičnega romana. V tem je šlo praviloma za ideološko vzpostavljen svet, v katerem je bila vnaprej zamišljena perspektiva pripovedovanja trdna in pregledna. *Človek na obeh straneh stene* je otrok drugačnih izkušenj in spremenjenega časa. Koncept človeka in zgodovine se je spremenil, za spremembe pa je značilno, kar tudi Simič večkrat poudarja, da se v njih vse ruši.

V tem rušenju ostaja bolj ali manj trden človek. Ta je pri Simiču sicer podvržen vsemu, kar izvira iz tako imenovane sodobne senzibilnosti, v njem pa prevladuje izredna moč iluzije, s katero v vsako življenjsko situacijo prinaša nekakšno voljo do življenja. Samo sklepno dejanje, v katerem naj bi bil glavni lik ubit, a se Katja, ki naj bi to storila, v zadnjem trenutku premisli, je značilen zgled opisanega reagiranja. Skozi človeka z obeh strani stene gredo misli o snu, ljubezni in sovraštvu, pripeljejo pa do ugotovitve: »Iz sovraštva me ni hotela ubiti.« Omenjeno notranjo refleksijo pa preplavijo podobe rož in rdeče zemlje, predvsem pa tračnice, ki niso podoba morebitnega samomora; so srebrne in ga bodo odpeljale na sever.

Takšni in podobni postopki imajo v Simičevem kratkem romanu dve posledici. Prva posledica je vidna v svojevrstni atmosferi, ki od vsakega dogodka ali situacije napravi večplastno bralsko uresničitev. V interpretaciji *Človeka z obeh strani stene* je mogočih več aspektov, ki najbrž šele v svoji celoti dajo celostno in resnično podobo romana. Druga posledica je igra na robu obupa in upa. Simič svoje dogajanje često privede do roba prepada, pred padcem pa vera v neko drugačno svetlobo človeka ponovno porine v življenje in vztrajanje. Najbrž je najlepši pasus te vrste podoba dečka, ki se boji, da vojaki ne bi pohodili mravelj:

»Poleg njega je stal neznan fantek, ki ga je bil ob rezgetanju strojnic našel sključenega ob zemljo. Nihče ni vedel, kam kdo strelja, in vsi so pod sikajočimi krogli z očmi, polnimi groze, samo strmeli v zemljo. Le mali poleg njega ga je vlekkel za rokav, kazal na kupček prsti med okovanima petama nekoga, ki se je vrgel na tla tik pred njima, in obupano šepetal: 'Mravlje! Jih bo pohodil!' Potem je vse utihnilo in sredi vekanja so spet zadrdrali kmečki vozovi, polni ljudi s strahom v očeh. Gruče preprostih, revnih ljudi so se kakor nenadni valovi zaganjale obenj.«

Zorko Simčič je s svojim romanom *Človek na obeh straneh stene* v slovensko sodobno književnost prinesel nov tip junaka in uporabil nekaj postopkov, ki so bili drugačni od oblikovalnih procesov v tradicionalni književnosti.

Simčičev roman je nastal v občutju, ki sta ga ustvarila predvsem J. P. Sartre in A. Camus. Gre za valovanje, ki sta ga v zahodnoevropskih književnostih povzročila Sartrov roman *La nausée* (1938, slovenski prevod pod naslovom *Gnus*) in Camusovi deli *L'Étranger* ter *La peste* (1942 in 1947, v slovenščini pod naslovom *Tujec in Kuga*). Za Sartra je bila, tako kot za Simčiča bistvena izkušnja vojske, ki je ustvarila zapleten občutek o nesmiselnosti lastne eksistence, življenje v tesnobi, ki prehaja v gnus do sebe in sveta, ter nesposobnost za vzpostavitev avtentične relacije med posameznikom in zunanjim svetom. Camus je bil za spoznanje drugačen: konvencija meščanstva, ravnodušnost sveta, absurdnost sveta in – zlasti značilen – odpor do vsega podobnega. Že v prvi svoji knjigi *L'Envers et l'endroit* (Naličje in lice, 1937) je bila zapisana misel: »Celotno moje kraljestvo je od tega sveta«, zato ni presenetljivo, da v njegovih leposlovnih stvaritvah prevladujejo svetloba, modrina neba, vonj morja, cvetje, toplota sonca in življenje telesa. Camus se sprašuje, kaj ostane človeku, v katerem razpadajo krščanske in meščanske vrednote. Ker pa je absurd definirán ne samo kot občutek o nesmiselnosti sveta, temveč tudi kot stalna lucidnost o tej nesmiselnosti, prav omenjena lucidnost upravičuje sprejemanje življenja in njegovih izkušenj.

Literarni lik, ki je pristen odmev opisanega občutja, je ustvarjen že v Simčičevem *Prebujenju*; za vse tri like, ki so samo različne plasti ene in iste osebnosti, je značilno, da se iščejo, ker ne vedo, kje je njihovo pravo mesto. Za to iskanje je značilno, da v njem ni jasnosti o pravi poti, zato tudi ne more priti do obveznosti odločitve, osebnost pa se razkriva v drugačni podobi od tiste, v katero verjame. Poglavitno karakterološko izhodišče, ki je temelj *Človeka na obeh straneh stene*, je torej že v *Prebujenju* izoblikovana notranja posameznikova razdvojenost, ki je kot prva načela tradicionalno podobo pripovedne proze in izoblikovala lik tako imenovanega antiheroja. Po že citirani Simčičevi lastni izjavi pa gre tudi v *Človeku na obeh straneh stene* za svetovnonazorsko pripadnost doživljanju odtujitvenih procesov, v katerih se je razvil lik antiheroja. Oboje je seveda osebno izvirno, saj Simčičev človek z obeh strani stene ni ne Sartrov Antoine Roquentin in ne Camusov Meursault. Vsi trije so iz podobne miselnosti, ki pa jim ni odvzela karakterološke individualnosti in literarne vzorčnosti.

Iz vsega povedanega izvirajo tudi literarno-tehnične novote; novo občutje sveta je prineslo s sabo tudi nov način upovedovanja. Gre predvsem za opazno teženje v notranji svet, v zvezi s tem pa je pojav nevezanega spominskega toka, ki ga označujejo svobodna asociativnost, retrospekcija in introspekcija. Posledice tega so v kompoziciji, ki je sestavljena iz fragmentov; med njimi je sicer doživljajska zveza in logična utemeljenost, vendar je način omenjene fragmentarizacije viden dokaz utemeljenosti Simčičevega kratkega romana v osnovah moderne književnosti. Tehnični postopki in literarne posebnosti so izvedeni s suvereno roko mojstra – ustvarjalca, ki zna pisati in ki hkrati tudi ve, kakšno vlogo ima književnost v spremenjenih okoliščinah sodobnega sveta.

Simčičev *Človek na obeh straneh stene* je torej tako pomembno kot pomenljivo delo. Na začetku sodobne slovenske pripovedne proze ima vlogo iniciative in njene posrečene uresničitve. Gre za model književnega dela, ki zapira neko preteklost, hkrati pa je z mnogimi pomembnimi spodbudami povezano s prihodnostjo, ki se šele pojavlja na obzorju. Delo je torej anticipacija prihodnjega razvoja slovenske književnosti, zato je njegov pomen ob nespornem estetskem tudi zgodovinsko prelomen.